

Legal Analysis of Auctions in Iran Government Transactions

*Hedayat Farkhani*¹, Rohallah Pourya²*

1. Ph.D. in Oil and Gas Law, Faculty of Law and Political Science, university of Tehran, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: h.farkhani@ut.ac.ir

2. M.A. in Financial Management, Faculty of Management and Economy, science and Research branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: shahinpooria@gmail.com

S.D.I.L.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.48300/FEL.2023.413833.1006

Received:

11 September 2023

Accepted:

14 November 2023

Published:

21 September 2024

ABSTRACT

State transactions are an important part of government activities in order to protect government property and prevent the waste of this property for the continuous public service; the legislator has always had a special view on these transactions. In Iran, before the Islamic Revolution, special laws and regulations governing state transactions, such as the Government Transactions Act, the General Accounting of the country Act. After the Islamic Revolution, important laws such as the Act on Tenders, the Amendment to the General Accounting Act, the Guarantee of Government Transactions Act, and the General Conditions of the contract were enacted so that government transactions could be conducted legally and in a regulated manner. Auction has always been considered by the legislature as one of the legal formalities for selling government goods and

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

services. In this research, the author with an analytical, descriptive view, while expressing the necessity of the rule of law over state transactions, has dealt with the legal pathology of the auction process in the Iranian legal system. The results show that the rules and regulations governing the auction are fragmented, incoherent and old, and it is necessary to establish new or coherent rules, amend and update the existing rules related to the auction process.

Keywords: Transparency, Government Transactions, Auctions, Tenders, Good Governance.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Hedayat Farkhani: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project administration, Funding acquisition.

Rohallah Pourya: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project administration, Funding acquisition.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Farkhani, Hedayat & Rohallah Pourya. "Legal Analysis of Auctions in Iran Government Transactions" *Journal of Financial and Economic Law Research*. V. 1, No. 1 (September 21, 2024): 169-194.

Extended Abstract

State transactions are an important part of government activities in order to protect government property and prevent the waste of this property for the continuous public service; the legislator has always had a special view on these transactions. In Iran, before the Islamic Revolution, special laws and regulations governing state transactions, such as the Government Transactions Act, the General Accounting of the country Act.

After the Islamic Revolution, important laws such as the Act on Tenders, the Amendment to the General Accounting Act, the Guarantee of Government Transactions Act, and the General Conditions of the contract were enacted so that government transactions could be conducted legally and in a regulated manner. Auction has always been considered by the legislature as one of the legal formalities for selling government goods and services. In this research, the author with an analytical, descriptive view, while expressing the necessity of the rule of law over state transactions, has dealt with the legal pathology of the auction process in the Iranian legal system. The results show that the rules and regulations governing the auction are fragmented, incoherent and old, and it is necessary to establish new or coherent rules, amend and update the existing rules related to the auction process.

As the largest legal entity, the government is obliged to perform legal acts. The government's legal acts are done in the form of unilateral and bilateral acts, and government transactions are one of the bilateral acts of governments. Proper management of government financial resources, avoiding corruption and conflicts of interest, fair and equal treatment of suppliers of goods and services and risks that threaten government financial resources, as well as ensuring the supply of goods and services with the best quality and the most appropriate price. It requires rules to protect the rights of suppliers and users in the form of a new order and entitled the rights of government transactions. Due to the importance and sensitivity of government property and the need to preserve and protect it, in our country, government transactions have been subject to special laws and regulations for a long time, and serious attention has always been paid to the rule of law in these transactions. An important part of the necessity of the legality of government transactions goes back to the stage before concluding the contract and choosing the party to the transaction, which is a clear example of the regulations related to tenders and auctions. In Iran's legal system, the laws and regulations in the field of tendering have sufficient consistency and sufficiency. The law on conducting tenders approved in 2004 and the regulations related to some of its articles have largely met the needs of the country's legal and administrative system in the field of tenders. But regarding the legal process of the auction, there are scattered, scattered

and insufficient laws and regulations.

The most important laws and regulations governing auctions are the Government Transactions Regulations approved in 1349 and the Public Accounts Law approved in 1987. A long period of time has passed since the approval of these laws, and the aforementioned laws do not meet the needs of the country in the field of holding government auctions in the current situation.

One of the most important ways to prevent corruption in government transactions is to create transparency through the systematization and approval of relevant laws and regulations, and to amend and update these laws and regulations to close the loopholes, weaknesses, and corruption points of these laws. The drafting of government transaction regulations by the government and the approval of the law on holding tenders by the legislator is an effort to reduce the occurrence of such illegal acts, but despite this, government transactions are not immune from attack and in all countries, especially the countries In developing countries like Iran, we see the increasing growth of financial corruption in the process of holding government tenders and auctions.

The many negative consequences of financial corruption have prompted the three powers, especially the government, to try to solve the problem of corruption by adopting reforms in laws and regulations, eliminating the shortcomings of the administrative and executive structure in the process of conducting government transactions, and mobilizing regulatory bodies.

Prevent this area. Reforming the economic structure through privatization as well as expanding the space for competition and transparency, improving the scientific level and awareness of government employees and community members, along with strengthening and equipping the mass media in order to enable accurate and transparent information about laws and regulations, the process of conducting government transactions And getting to know the financial corruption that can be committed in the process of providing government goods and services will be one of the effective tools to prevent financial corruption. Therefore, the etiology of corruption in government tenders and auctions, along with the use of the above measures, can lead to the prevention of corruption.

آسیب‌شناسی حقوقی مزایده در معاملات دولتی ایران

هدایت فرخانی^{۱*}، روح‌الله پوریا^۲

۱. دکترای حقوق نفت و گاز، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

*نویسنده مسئول: Email: h.farkhani@ut.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد مدیریت مالی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: shahinpooria@gmail.com

چکیده:

بخش مهمی از فعالیت‌های دولت‌ها، انجام معاملات و انعقاد قراردادها می‌باشد. با توجه به ضرورت حفظ و حراست از اموال دولتی و جلوگیری از تضییع این اموال، قانون‌گذار همواره نگاه خاصی به فروش اموال دولتی از طریق برگزاری مزایده داشته است. در کشور م اقبل از وقوع انقلاب اسلامی، قوانین و مقررات خاصی ناظر بر معاملات دولتی مانند آیین‌نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۹ و قانون محاسبات عمومی کشور حاکم بوده است. بعد از تحقق انقلاب اسلامی نیز قوانین مهمی مانند قانون برگزاری مناقصات، اصلاحیه قانون محاسبات عمومی، آیین‌نامه تضمین معاملات دولتی، موافقت‌نامه و شرایط عمومی پیمان به تصویب رسید تا از طریق این مقررات، معاملات دولتی به صورت قانونی و ضابطه‌مند انجام شود. در این میان، بررسی و تحلیل فرآیند مزایده به عنوان یکی از تشریفات قانونی جهت فروش کالاها و خدمات دولت چندان مورد توجه قانون‌گذار و محققین و جامعه علمی نبوده است. در این تحقیق، نویسنده با روشی

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/JFEL.2023.413833.1006

تاریخ دریافت:

۲۰ شهریور ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۳ آبان ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۳۱ شهریور ۱۴۰۳

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

تحلیلی - توصیفی، ضمن بیان ضرورت حاکمیت قانون بر معاملات دولتی، به آسیب‌شناسی حقوقی فرآیند مزایده در نظام حقوقی ایران پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد قوانین و مقررات ناظر بر مزایده، متشتت، غیرمنسجم و قدیمی بوده و در بسیاری از موارد مرجع اصلی برگزاری فرآیند مزایده، مقررات مربوط به مناقصه می‌باشد، حال آنکه وضع قوانین جدید یا انسجام‌بخشی، اصلاح و به‌روزرسانی مقررات موجود در ارتباط با فرآیند مزایده، ضروری بوده و تا حدود زیادی به رعایت قانونمندی در معاملات دولتی و انسجام در انجام فرآیند مزایده دولتی کمک خواهد نمود.

کلیدواژه‌ها:

شفافیت، معاملات دولتی، مزایده، مناقصه، حکمرانی مطلوب.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

هدایت فرخانی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه، جذب بودجه. روح‌الله پوریا: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه، جذب بودجه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

فرخانی، هدایت و روح‌الله پوریا. «آسیب‌شناسی حقوقی مزایده در معاملات دولتی ایران». مجله پژوهش‌های حقوقی مالی و اقتصادی ۱، ش. ۱ (۳۱ شهریور ۱۴۰۳): ۱۶۹-۱۹۴.

مقدمه

دولت به‌عنوان بزرگ‌ترین شخصیت حقوقی ناگزیر به انجام اعمال حقوقی است. اعمال حقوقی دولت در قالب اعمال یک‌جانبه و دوجانبه صورت گرفته و معاملات دولتی جزء اعمال دوجانبه دولت‌ها می‌باشد. مدیریت صحیح منابع مالی دولت، اجتناب از فساد و تعارض منافع، رفتار منصفانه و برابر با تأمین‌کنندگان کالا و خدمات و خطراتی که منابع مالی دولت‌ها را تهدید کرده و همچنین حصول اطمینان از تأمین کالاها و خدمات با بهترین کیفیت و مناسب‌ترین قیمت، نیازمند قواعد حمایت از حقوق تأمین‌کنندگان و استفاده‌کنندگان در قالب نظمی جدید و با عنوان حقوق معاملات دولتی می‌باشد. برای تحقق نظام مطلوب معاملات دولتی، اولین گام تهیه و تصویب قوانین و مقررات است که تضمین‌کننده تحقق اهداف معاملات دولتی مطلوب باشد. حقوق معاملات دولتی مجموعه قواعد و مقررات حاکم بر سیستم معاملات دولتی بوده و در جهت حمایت از تأمین‌کنندگان، افزون بر وضع قاعده‌های کلی و طرح روش‌های جدید پیشگیری از فساد، وضع قواعد و مقررات رویه‌ای، وضع ضمانت‌های اجرایی مؤثر را نیز عهده‌دار است.^۱ موضوع اصلی حقوق معاملات دولتی و هدف اصلی این رشته از حقوق، تأمین امنیت اموال دولتی و جلوگیری از هدررفت و تخریب و یا سوءاستفاده و تصرف غیرقانونی از این اموال و فروش آنها در صورت لزوم می‌باشد. اموال دولتی بخش عظیمی از دارایی‌های دولت را در جمهوری اسلامی ایران تشکیل می‌دهد. به‌طوری‌که هرساله مبالغ هنگفتی از بودجه عمومی کشور^۲ صرف خرید و جایگزینی آنها می‌گردد. تنوع زیاد در اموال و گستردگی در حجم عملیات آنها باعث گردیده است سیستم اموال دولتی از مشخصات منحصر به فردی برخوردار باشد. با توجه به حساسیت و ارزش و اهمیت این اموال، علاوه بر اهتمام همیشگی مبادی اجرایی به لزوم حفظ این اموال، قانون‌گذار ایران نیز از دیرباز نگاهی خاص به این اموال داشته و بررسی قوانین و مقررات حاکم بر اموال و معاملات دولتی، نشان‌دهنده این اهمیت و حساسیت می‌باشد. با توجه به اینکه بیشترین تصرف در اموال دولتی از طریق انعقاد قراردادها و انجام معاملات دولتی صورت می‌گیرد، عمده توجه قانون‌گذار به این بخش بوده است و اکثر قوانین و مقررات وضع شده، ناظر بر قراردادها و معاملات دولتی می‌باشد. دولت‌ها گذشته از اعمال حاکمیت و برقراری نظم و امنیت عمومی، بزرگ‌ترین مجری طرح‌های عمرانی، بزرگ‌ترین کارفرما، بزرگ‌ترین خریدار کالا

۱. بهزاد قربانی درآباد، «مقدمه‌ای بر حقوق معاملات دولتی»، مجله دانش حقوق مالیه ۳، ۱۱ (۱۳۹۹)، ۳۵.

۲. محمود دهگان، حسن الماسی و منوچهر رحم دل، «تأثیر عملکرد اداره کل اموال دولتی و اوراق بهادار»، فصلنامه مدیریت

کسب و کار ۳، ۹ (۱۳۹۰)، ۳۱.

و خدمات و همچنین در موارد زیادی بزرگ‌ترین عرضه‌کننده و فروشنده آنها هستند.^۳ معامله دولتی تأمین کالا یا خدمات توسط مقامات دولتی بر اساس سیستم معاملات دولتی است.

قراردادهایی که بین دولت با اشخاص خصوصی و بین دستگاه‌های دولتی با یکدیگر منعقد می‌شود با عنوان «قراردادهای اداری»^۴ در نظام حقوقی فرانسه، با نام «قراردادهای دولتی»^۵ در نظام حقوقی ایالات متحده آمریکا و در پاره‌ای از نظام‌های حقوقی نظیر استرالیا، هند و کشورهای اسکاندیناوی با عنوان «قراردادهای عمومی»^۶ شناخته می‌شوند.^۷ در معنای عام قراردادهای دولتی را می‌توان برابر و معادل اصطلاحات مشابهی چون قراردادهای عمومی دانست که محدود به قراردادهای دارای نظام حقوقی خاص، یعنی قرارداد اداری یا قرارداد حقوق عمومی نیست چراکه در تمام نظام‌های حقوقی این نوع اخیر را به رسمیت نشناخته‌اند و حتی در جاهایی که قرارداد اداری هست معمول و موجه است که مقامات دولتی قرارداد خصوصی یا تجاری منعقد نمایند. قرارداد دولتی یا عمومی قراردادی است که یک طرف آن اداره دولتی است که دربرگیرنده دولت مرکزی، محلی و مؤسسات دولتی است که اعمال قراردادی آن تحت حاکمیت قواعدی است که ماهیتاً بر ادارات دولتی حاکم می‌باشد و طرف دیگر قرارداد فرد یا شخص حقوقی خصوصی یا مؤسسات دولتی است.

اشخاص حقیقی و حقوقی برای رفع حوایج خود در بخش‌های مختلف اعم از کالاها، خدمات، فناوری ناگزیر از انعقاد قراردادهای مختلف با شروط و شرایط مختلف می‌باشند. حاکمیت اراده در ارتباط با اشخاص حقوقی اعم از اشخاص حقوقی عمومی و اشخاص حقوقی خصوصی تحت الشعاع محدودیت‌ها و ضوابط و الزامات قانونی و قراردادی و اساسنامه‌ای است که تا حدود زیادی از معنای حاکمیت اراده در میان اشخاص حقیقی متفاوت است. یکی از دلایل و فلسفه‌های این تفاوت، نوع، میزان، ماهیت و چگونگی تأمین کالا یا خدمتی است که طرفین قرارداد با انعقاد قرارداد در پی دستیابی به آن هستند.^۸ به عبارت دیگر اشخاص حقوقی به‌ویژه اشخاص حقوقی عمومی مانند دولت و زیرمجموعه آن و سازمان‌ها و نهادهایی که هرکدام به نحوی از بودجه دولتی استفاده می‌کنند

۳. محمد اعلائی فرد، «اصول حاکم بر قراردادهای پیمانکاری دولتی»، مجله حقوقی عدالت آراء (۱۳۸۴)، ۵۶.

4. Administrative contract

5. Government Contract

6. Public Contract

۷. محمدجعفر حبیب‌زاده، اصول حاکم بر قراردادهای دولتی (اصفهان: نشر جنگل، ۱۳۹۰)، ۸۷.

۸. هدایت فرخانی و زینب پایی، «تحلیل ماهیت و ساختار حقوقی و تشریفات مناقصه در نظام حقوقی ایران»، مجله دانش

حقوق مالیه ۴، ۱۱ (۱۳۹۹)، ۵۲.

و مشمول مقررات دولتی قرار می‌گیرند، بر اساس قوانین و مقررات حاکم و در راستای حفظ منافع عمومی در انجام معاملات و انعقاد قراردادها، ملزم به رعایت ضوابط و معیارهای گوناگونی هستند که مبنای قانونی داشته و در صورت عدم رعایت آنها منافع عمومی به شدت تحت تأثیر قرار گرفته و خاطیان نیز ممکن است موضوع ضمانت اجراهای اداری، حقوقی و کیفری قرار گیرند. یکی از این الزامات و محدودیت‌ها لزوم انتخاب طرف قرارداد با رعایت شرایط و ملاک‌های تعیین شده و نیز رعایت الزامات قانونی تعیین شده توسط قانون‌گذار پس از انتخاب طرف قرارداد است.^۹ بسیاری از این مقررات خاص، ناشی از طبع ترجیحی و اقتداری پیمان و مبتنی بر اصل حاکمیت قانون در قراردادهای دولتی با هدف تأمین منافع و مصالح عمومی است.^{۱۰} انجام این معاملات بدون اعمال نظارت مستمر و متمرکز قانونی امکان‌پذیر نمی‌باشد. بخشی از اعمال نظارت قانونی، از طریق سیستم کنترل اموال دولتی می‌باشد. این سیستم عبارت است از: مجموعه روبه‌ها، روش‌ها، فعالیت‌ها و عناصر که از بدو ورود و تحت تملک در آمدن اموال تا خروج آنها از سازمان و حذف اسناد و مدارک مربوطه، رسیدگی، کنترل و ثبت و ضبط تغییرات در موجودی اموال را میسر می‌سازد.^{۱۱}

در این تحقیق با نگاهی تحلیلی توصیفی، نظام قانونی حاکم بر مزایده دولتی، ضرورت قانونمندی و قاعده‌مندسازی فرآیند برگزاری مزایده‌های دولتی را بررسی می‌نماییم. در ارتباط با فرآیند مناقصه در نظام حقوقی کشور ما، قوانین و مقررات مهمی (از جمله قانون برگزاری مناقصات مصوب ۱۳۸۳ و آیین‌نامه‌های آن) وجود دارد که تا حدود زیادی ابعاد مختلف فرآیند قانونی برگزاری مناقصات را تبیین نموده و سبب ایجاد شفافیت در خصوص مناقصات گردیده است ولی در نقطه مقابل در خصوص فرآیند مزایده که بر اساس قوانین و مقررات، یک تشریفات قانونی جهت فروش اموال و انجام معاملات دولتی است، قوانین و مقررات متشتت و پراکنده‌ای وجود داشته که از تاریخ تصویب برخی از این مقررات (مانند آیین‌نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۹) مدت‌زمان مدیدی می‌گذرد و نظام حقوقی ما نیازمند به‌روزرسانی و تصویب یک قانون منسجم در خصوص مزایده می‌باشد. در این تحقیق کاستی‌های نظام

۹. هدایت فرخانی، گلناز رادمنش و مهسا وحدتی، «تحلیل حقوقی عدم رعایت تشریفات قانونی مناقصه و قراردادهای پیمان»، مجله دانش حقوق مالیه ۳، ۱۰ (۱۳۹۸)، ۲۴.

۱۰. سید مهدی مسعودی علوی، «ویژگی‌های ایفاء تعهد در قراردادهای پیمانکاری دولتی در مقایسه با قراردادهای خصوصی»، مجله دانش حقوق مالیه، ۳، ۸ (۱۳۹۸)، ۱۰۳.

11. S. Arrowsmith, "Public procurement: Basic concepts and coverage of procurement rules in procurement relations: An introduction" *EU: Asia Inter University Network* 2,7(2010), 18.

تقنینی حاکم بر مزایده و ضرورت اصلاح وضعیت موجود را بررسی نموده‌ایم و پیشنهادهایی را در این خصوص ارائه داده‌ایم.

در ارتباط با موضوع مزایده دولتی تحقیق، آثار و مستندات حقوقی زیادی به رشته تحریر درآمده است. به‌عنوان مثال، حمیدرضا صالحی، معصومه اکبرزاده و ایمان دهقانی دهج در مقاله جایگاه تشریفات مناقصه و مزایده در تشکیل قراردادهای دولتی، برگزاری تشریفات مناقصه و مزایده را شرط صحت قراردادهای دولتی تلقی نموده که بدون رعایت آنها، قرارداد دولتی باطل می‌گردد. یونس سام دلیری در مقاله ضرورت اصلاح مقررات برگزاری مناقصه و مزایده در کشور، تجدیدنظر اساسی در ماده ۷۹ قانون محاسبات عمومی و حذف برخی استثنائات مندرج در این ماده را ضروری دانسته است. دکتر منوچهر طباطبایی در مقاله مفهوم، انواع و قواعد حاکم بر قراردادهای عمومی، انواع قراردادهای عمومی از جمله قراردادهای بیمه، کار، نفتی، بانکی، اداری را مورد تحلیل و بررسی قرار داده است. به‌صورت کلی عمده تحقیقات حقوقی صورت‌گرفته به موضوع مناقصه‌های دولتی و ایرادات و مشکلات آن پرداخته است و در کتب، مقالات، پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها، به موضوع نظام‌مندسازی معاملات دولتی به‌ویژه در حوزه مزایده‌ها و ضرورت اصلاح و انسجام‌بخشی به قوانین و مقررات حاکم بر آن توجه چندانی نشده است. این تحقیق جهت آسیب‌شناسی نظام تقنینی حاکم بر مزایده‌های دولتی به رشته تحریر درآمده است. منابع مورد استفاده در تحقیق، منابع نوشتاری داخلی و خارجی و قوانین و مقررات حاکم بر مزایده دولتی می‌باشد. روش جمع‌آوری مطالب، روش کتابخانه‌ای و تحلیلی - توصیفی بوده که از بررسی متون و مستندات موجود در خصوص موضوع، داده‌های تحقیق گردآوری شده است.

۱- ضرورت قانونمندسازی مزایده دولتی

مهم‌ترین موضوع در نظام‌مند نمودن معاملات دولتی و وضع قوانین و مقررات منسجم حاکم بر این حوزه، تبیین ضرورت آن می‌باشد. بررسی قوانین و مقررات حاکم بر معاملات دولتی و معاملات انجام شده در نظام حقوق اداری ایران بیانگر آن است که این ضرورت از چند جنبه می‌تواند مورد تجزیه و تحلیل علمی قرار گیرد: بُعد اول ناظر به الزامات قبل از وقوع و بروز فساد مالی و معاملاتی در ساختار نظام اداری دولتی بوده و در این راستا قانون‌گذار برخی قوانین و مقررات را به‌عنوان ابزارهایی جهت پیشگیری از وقوع فساد و اقدامات خلاف قانون در انجام معاملات دولتی و اجرای قراردادهای وضع نموده است. جنبه دوم ناظر بر قوانین و مقرراتی است که قانون‌گذار از طریق ابزارها و دستگاه‌های قانونی و

کارکنان دستگاه‌های مذکور و از مجرای این‌گونه قوانین و مقررات سعی دارد با اعمال نظارت هم‌زمان با انجام وظیفه و اجرای فعالیت قانونی دستگاه‌ها، از وقوع فساد و کج روی در اقدامات آنها جلوگیری نماید. در مرحله نهایی برای حصول اطمینان از رعایت غبطه و صلاح دولت در انعقاد قراردادهای دولتی و رعایت برابری و ایجاد رقابت منصفانه در انتخاب طرف قرارداد و نیز تأمین منابع و خدمات مورد نیاز دولت با بهترین کیفیت و با صرفه‌ترین قیمت (مناقصه) و فروش کالاهای مازاد دولتی به بالاترین قیمت وضع شده (مزایده) مقرراتی مانند آیین‌نامه تضمین معاملات دولتی، مقررات برگزاری مناقصه و مزایده وضع و به اجرا گذاشته می‌شود. در حال حاضر حاکمیت قانون یکی از مهم‌ترین مفاهیم مطرح‌شده در حوزه حقوق عمومی به‌ویژه حقوق اساسی شناخته شده و ارزشی جهان‌شمول دارد و حتی یکی از محک‌های ارزیابی نظام‌های حقوقی و سیاسی است.^{۱۲} در نظام حقوق داخلی مهم‌ترین مخاطبان حاکمیت قانون مقامات دولتی هستند که بر اساس آن تمامی اعمال و تصمیمات آنها باید منطبق با موازین قانونی باشد.^{۱۳} بر این اساس در راستای رعایت قانونمندی و حاکمیت قانون در حوزه مزایده دولتی، مهم‌ترین ضرورت‌های نظام‌مندسازی معاملات دولتی عبارت از موارد ذیل می‌باشد:

۱-۱- مدیریت و کنترل صحیح و نظام‌مند اموال دولتی

اموال دولتی بخش مهمی از سرمایه دولت بوده که حفظ و حراست از آن بر عهده نهادهایی است که این اموال به آنها واگذار شده است و جهت انجام امور و وظایف خود آنها را به کار می‌گیرند. منظور از اموال دولتی، اموالی است که توسط وزارتخانه‌ها، مؤسسات و یا شرکت‌های دولتی خریداری می‌شود، یا به هر طریق قانونی دیگر به تملک دولت درآمده یا درمی‌آیند؛ بنابراین، اموال امانی، واگذاری، غنیمتی و تولیدی و بازیافتی که وارد سازمان‌ها شده و در اختیار آنها قرار می‌گیرند، جزء اموال دولتی به شمار می‌آیند. بر اساس قوانین موجود، مراجع ذی‌صلاح مختلفی مجاز به نگهداری، رسیدگی و کنترل اموال دولتی می‌باشند. این مراجع علاوه بر دستگاه دولتی در اختیار دارنده اموال، عبارتند از: وزارت امور اقتصادی و دارایی، دیوان محاسبات و سازمان حسابرسی و سایر مراجع ذی‌صلاح.

تدوین و وضع قوانین و مقررات مورد نیاز که مهم‌ترین مبادی و مراجع ذی‌ربط در نگهداری و مدیریت

۱۲. احمد مرکز مالبری، حاکمیت قانون (مفاهیم، مبانی و برداشت‌ها) (تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۵)، ۷.

۱۳. هیبت‌الله نژندی‌منش، محمود حاجی‌زاده و محمدحسین زارعی، «جایگاه حاکمیت قانون در حقوق بین‌الملل»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی ۱۸، ۵۴ (۱۳۹۶)، ۱۷۳.

اموال دولتی به آن مشخص شده و وظایف تخصصی هریک از این مبادی ذکر شده باشد، مهم‌ترین روش مدیریت صحیح و نظام‌مند اموال دولتی می‌باشد. آیین‌نامه اموال دولتی حاکم بر روش‌های نگهداری، حفاظت، نظارت و استفاده صحیح از اموال است. بر اساس این آیین‌نامه هدف اصلی سیستم کنترل اموال دولتی، حفظ و حراست اموال و جلوگیری از حیف‌ومیل آنهاست. در راستای تحقق این اهداف، مأموریت‌ها و اهداف جزئی یا اجرایی این سیستم به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- شناسایی و شماره‌گذاری اموال؛
- ۲- نگهداری حساب اموال و ثبت تغییرات؛
- ۳- ثبت و نگهداری اسناد و مدارک مربوط به اموال؛
- ۴- صورت‌برداری از موجودی و اموال گردآوری اطلاعات در مورد آنها؛
- ۵- رسیدگی و کنترل و تعیین مغایرت‌ها و تفاوت‌ها.^{۱۴}

در حوزه مدیریت اموال عمومی و دولتی همانند سایر حوزه‌های مدیریت عمومی کارکنان باید به‌عنوان سرمایه انسانی که دولت در آن سرمایه‌گذاری می‌کند در نظر گرفته شوند. سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی مدیریت دارایی‌های ثابت عمومی می‌تواند در ابعاد مختلفی منعکس گردد. اول، رهبران ارشد یک سازمان دولتی باید به توسعه راه‌های مؤثر برای سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی متعهد باشند؛ دوم، مدیران اموال سازمان‌ها باید در توسعه استراتژی کلی نیروی انسانی که نشان‌دهنده الزامات و اهداف مدیریت دارایی‌های ثابت سازمان هستند مشارکت کنند؛ سوم مدیران اموال برای توسعه، اجرا و ارزیابی رویکردهای نیروی انسانی که برای پاسخ‌گویی به نیازهای مشتریان مدیریت اموال و بهبود کلی عملیات مدیریت اموال طراحی شده‌اند مسئول هستند؛ و درنهایت بخش منابع انسانی امور مربوط به حقوق و دستمزد و بازنشستگی و اجرای قوانین مقررات و رویه‌ها را بر عهده دارد^{۱۵}؛ بنابراین مهم‌ترین روش مدیریت اموال عمومی و دولتی و نظام‌مند نمودن آنها، تدوین قوانین و مقرراتی است که چگونگی و روش مدیریت این اموال، مراجع ذی‌ربط و حیطه وظایف و اختیارات هریک را مشخص نماید و سازکار مدیریت و حفاظت از آنها را ترسیم نماید.

14. J. Mertus, "from legal transplants to transformative justice: Human rights and the promise of transnational civil society" *American University International Law Review*, 14,5(5)(1999), 1342.

۱۵. علی‌تقی و فریدون قربان‌پور، «ابزارها و منابع مورد نیاز جهت مدیریت اموال و دارایی‌های دولت (عمومی)»، مجله اقتصادی ۱۸، ۲ (۱۳۹۷)، ۱۱.

۱-۲- رفتار منصفانه و برابر با تأمین‌کنندگان کالا و خدمات و خریداران اموال دولتی

در کشور یکی از مهم‌ترین اصول قانونی به رسمیت شناخته شده در انجام معاملات دولتی، رعایت اصول انصاف و برابری در انتخاب طرف معاملات است. معاملات دولتی فرآیند تهیه، تدارک، تأمین کالا و خدمات موردنیاز با کیفیت مطلوب و قیمت و زمان مناسب، از منبع مورد اطمینان درازای پرداخت ارزش آن است. در این خصوص مناسب بودن خرید امری نسبی است و به معنای بهترین نیست، بلکه مناسب بودن يك محصول یا خدمت به عواملی بستگی دارد. به عبارت دیگر، مناسب بودن محصول عبارت است از منطبق بودن آن محصول با خواسته‌های متقاضی و قابل قبول بودن از نظر سازمان. انتخاب روش صحیح در فرآیند معاملات دولتی، نقش مهمی در کنترل و کاهش هزینه‌ها، بهبود کیفیت محصول و افزایش بهره‌وری در عملکرد کلی سازمان‌ها خواهد داشت. از این‌رو وظیفه خرید، حساس و در عین حال دشوار و مستلزم به‌کارگیری توانایی‌های علمی، تجربی و داشتن بینش عمیق در خصوص فرآیند مذکور است. در نقطه مقابل در هنگام فروش کالا و خدمات دولتی، باید ضمن رعایت رقابت خریداران، بیشترین قیمت پیشنهادی را به‌عنوان تأمین‌کننده منافع سازمان دولتی مورد پذیرش قرار داد. مقامات معامله باید روش‌هایی اتخاذ کنند که با معیارهای شفاف، منصفانه و نبود تبعیض صورت گیرند و سبب ارتقای وضعیت موجود شوند. هدف معاملات دولتی فراهم نمودن کالا و خدمات با کیفیت بالا از طریق رقابت عمومی و منصفانه است. اجرا و به‌کار بستن اهداف فوق‌نیازمند چهارچوب قانونی و مقررات‌گذاری مناسب است که باید در فرایندها و رویه وضع شود. به عبارت دیگر اصول و اهداف معاملات دولتی باید مقررات‌گذاری شود.

هرگونه انتخاب طرف قرارداد در مزایادات دولتی باید بر اساس قوانین و مقررات و ضوابط خاص و از قبل تعیین شده صورت گیرد و نمی‌توان یکی از تأمین‌کنندگان خدمت را بدون رعایت قوانین و مقررات بر دیگری ترجیح داد. قوانین و مقررات مربوط به مناقصه و مزایده از مهم‌ترین قوانین لازم‌الاجراست که در راستای فراهم نمودن فرصت برابر و منصفانه جهت تأمین کالاها و خدمات از سوی تأمین‌کنندگان مختلف و پرهیز از هرگونه تبانی، انتخاب سلیقه‌ای و خارج از ضوابط در معاملات دولتی، وضع شده است.^{۱۶} براین اساس کلیه تأمین‌کنندگان کالاها و خدمات مورد نیاز، در شرایط مساوی و رقابتی و با دارا بودن شرایط مورد نظر و ذکر شده در آگهی مناقصه یا مزایده و بر اساس فرآیندی کاملاً قانونی و از پیش

16. W.R. Synnott, "the emerging chief information officer", *Information Management Review* 3,1 (1987), 21.

مشخص شده، انتخاب می‌گردند. بر اساس قوانین و مقررات لازم‌الاجرا در نظام حقوق معاملات ایران، مزایده روشی مبتنی بر رقابت و دارای مراحل مختلف بوده که هر یک از این مراحل دارای تشریفات و الزامات قانونی خاص می‌باشد و عدم رعایت آنها ممکن است سبب لغو یا تجدید مزایده گردد و موجب مسئولیت حقوقی و کیفری و اداری برای متخلفان باشد.

۱-۳- پیشگیری از فرصت‌طلبی و وقوع خطر اخلاقی^{۱۷} و گزینش نادرست^{۱۸} ناشی از تعارض منافع^{۱۹}

تعارض منافع موضوعی است که به‌طور عینی اتفاق می‌افتد. تعارض منافع یا تعارض علایق، به حالت و وضعیتی اطلاق می‌شود که شخص یا اشخاصی از یک طرف در مقام و مسئولیت مورد اعتماد دیگران قرار می‌گیرند و از طرف دیگر خود دارای منافع شخصی یا گروهی مجزا و در تقابل و تعارض با مسئولیت مورد نظر هستند. به بیان دیگر، فرد به‌صورت ناخواسته و در حالت بی‌طرفی در شرایطی قرار گیرد که میان منافع شخصی و حرفه‌ای او تضاد ایجاد می‌شود. تعارض منافع ممکن است در تمامی روابط نمایندگی بین شخص نماینده و منوب عنه ایجاد گردد. در عرصه معاملات دولتی که در آن هریک از افراد و مسئولان و متولیان انجام معاملات و قراردادهای، نقش نماینده مردم و عموم را در دولت یا موسسه یا نهاد دولتی طرف معامله یا قرارداد ایفا می‌نمایند، ممکن است حالت تعارض منافع ایجاد گردد. به‌عبارت‌دیگر در این رابطه نمایندگی، یکی از طرفین که دولت یا مجموعه دولتی است که به نمایندگی قانونی از جامعه، اموال دولتی را اداره می‌کند، ممکن است به علت تفوق اطلاعاتی نسبت به طرف دیگر معامله یا قرارداد، دچار مسأله خطر اخلاقی یا گزینش نادرست یا فرصت‌طلبی شود.

گزینش نادرست فرآیندی است که طی آن شخص یا اشخاص مسئول انجام معامله یا برگزاری مناقصه یا مزایده و انجام معامله، در انتخاب بین منافع شخصی خود دولت یا مجموعه دولتی که نمایندگی آن را بر عهده‌دارند، منافع شخصی خود را ترجیح می‌دهد. این رفتار فرصت‌طلبانه سبب ترجیح دادن منافع فردی و شخصی بر منافع گروهی و سازمانی می‌گردد و تحقق منافع دولت از انجام معامله و انعقاد قرارداد و حسن اجرای قانونی امور را به‌صورت منفی تحت تأثیر قرار می‌دهد.^{۲۰} خطر اخلاقی

17. Moral hazard

18. Adverse selection

19. Conflict of interest

20. P. Pichler & W Wilhelm, "a theory of the syndicate: form follows function" *Journal of Finance* 56, 12 (2001), 28.

نیز از عوامل دیگر عدم تقارن اطلاعاتی است. در انجام معامله دولتی افراد مختلفی اعم از مجریان، ناظران، حساب‌رسان، منعقدکنندگان قرارداد و برگزارکنندگان مناقصه یا مزایده نقش ایفا می‌نمایند. چنانچه هریک از این افراد در انجام وظایف قانونی خود مرتکب سستی و بی‌مبالاتی و بی‌انگیزگی شده باشند و مأموریت‌های محوله قانونی خود را به نحو مطلوب انجام ندهند و نظارت کمتری انجام داده و تلاش کمتری نمایند، در این حالت، خطر اخلاقی رخ می‌دهد.^{۲۱} به‌عنوان مثال، چنانچه در برگزاری مزایده، قیمت واقعی اموال دولتی قابل فروش را استخراج ننماید و قیمت غیرکارشناسی شده را به‌عنوان قیمت پایه پیشنهاد نماید یا در حالتی که در فرآیند مزایده دومارحله‌ای، تحقیقات و بررسی‌های لازم و اطلاعات مورد نیاز جهت ارزیابی فنی شرکت‌کنندگان در مناقصه را به دست نیاورده باشد. در فرآیند خطر اخلاقی افراد و مبادی مسئول، انگیزه خود برای نظارت بر بهینگی و مطلوبیت انجام معامله و قرارداد دولتی را از دست می‌دهد و در انجام‌وظیفه خود کوتاهی می‌کند.^{۲۲} مفهوم نظارت در این عبارات هم شامل نظارت بر انتخاب طرف معامله و حصول اطمینان از رعایت قوانین و مقررات و هم انجام اعمال نظارتی مداوم و همیشگی در ابعاد مختلف موضوع است. از آنجاکه تلاش‌ها و فعالیت‌های افراد نماینده برای عموم غیرقابل مشاهده است، بنابراین این افراد می‌توانند تلاش کمتری نسبت به آنچه تلاش متعارف یا مفید و مطلوب نامیده می‌شود، انجام دهند و حتی با مخفی نمودن برخی اطلاعات حساس و تأثیرگذار، از این برتری اطلاعاتی در جهت دست یافتن به منافع شخصی خود سوءاستفاده نمایند.^{۲۳}

عدم نظام‌مندسازی فرآیند معاملات دولتی، امکان وقوع هریک از مخاطرات و ناهنجاری‌های ذکر شده را تقویت می‌نماید و امکان انجام غیرقانونی، فسادآلود و در جهت خلاف منافع دولت را فراهم می‌آورد و در نقطه مقابل، حاکمیت نظام تقنینی مختص معاملات دولتی که هم بر نحوه انتخاب مأموران و افراد و متولیان انجام معاملات دولتی دلالت داشته و هم وظایف و مأموریت این افراد در انجام معاملات و انعقاد قراردادها و برگزاری فرآیندهای قانونمند مانند مناقصه و مزایده را تبیین نماید و هم مسیر ضابطه‌مند انجام معامله از نقطه آغاز تا پایان را ترسیم نماید و همچنین مبادی نظارتی در رده‌های مختلف سازمانی را جهت اعمال نظارت مستمر و متمرکز بر انجام قانونی این معاملات پیش‌بینی نماید تا حدود بسیار زیادی از وقوع فرصت‌طلبی ناشی از برتری اطلاعاتی نمایندگان دولت و سازمان‌های دولتی

21. G. Pennacchi, "Loan sales and the cost of bank capital" *Journal of Finance* 43, 2(1988), 21.

22. M. Jensen & W. Meckling, "Theory of the firm: managerial behavior, agency costs, and ownership structure" *Journal of Financial Economics* 3,6 (1976), 305-360.

23. B. Holmstrom, Moral Hazard & observable, "the RAND Corporation", *Bell Journal of Economics* 10, 1(1979), 74-91.

و به تبع آن، وقوع خطرانی مانند کژمنشی اخلاقی، انتخاب نامطلوب و فرصت‌طلبی و عدم رعایت قوانین و مقررات و شکست این معاملات و تحمیل و ورود لطمه و ضرر به اموال دولتی و تضييع بيت‌المال، جلوگیری خواهد نمود.

۱-۴- پیشگیری از وقوع فساد و اقدامات خلاف قانون در انجام مزایده‌های دولتی و اجرای قراردادهای

ازجمله مصادیق اصول حکمرانی مطلوب^{۲۴} و شایسته، شفافیت و پاسخ‌گویی است که بی‌توجهی به این دو اصل به‌ویژه در کشورهایی که دولت و طبقه حاکمه به‌نحوی گرداننده اقتصاد هستند، می‌تواند زمینه‌ساز فساد در امور مختلف من جمله امور اداری و معاملات دولتی در قالب مزایده، مناقصه و یا حتی استعلام بها گردد. معاملات دولتی یکی از عمده‌ترین روش‌های هزینه‌کرد بودجه عمومی هستند و به همین دلیل یکی از ابزارهای قانونی جهت ارتکاب مفاسد اقتصادی نیز به‌شمار می‌آیند و می‌تواند یکی از بزرگ‌ترین بسترها برای پیشنهادهای غیرقانونی و فساد مالی به‌خصوص ارتشاء و تبانی را فراهم آورد.^{۲۵} از همین رو به هر میزان که دولت و نهادهای عمومی به لحاظ حجم گسترده‌تر باشند امکان تحقق فساد نیز افزایش خواهد یافت. در معاملات دولتی معمولاً حجم زیادی از منابع مالی از بخش‌های دولتی و عمومی به بخش خصوصی منقل می‌شود و همین امر انگیزه‌های فراوانی به مجرمان یقه‌سفید^{۲۶} می‌بخشد. اهمیت این امر به حدی است که بر اساس آمارهای سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^{۲۷} فساد در معاملات دولتی از فساد در دیگر بخش‌ها ازجمله تسهیلات، مالیات، امور قضایی و حتی سیاسی بالاتر است. این سازمان همواره هشدار داده است که فساد در معاملات باعث تبعیض و افزایش هزینه‌های عمومی می‌گردد؛ چراکه در تقلبات مالی که از طریق قراردادهای صورت می‌گیرد، معمولاً قیمتی که پرداخت می‌شود با قیمت واقعی کالاها یا هزینه‌های صورت‌گرفته اختلافات فاحشی دارد^{۲۸} افزون بر این، به‌ویژه

24. Good governance

25. OECD, Integrity in Public Procurement; Good Practice from A to Z, OECD-Publishing, and Paris, accessed in 17 July 2023, <http://www.oecd.org/development/effectiveness/38588964.pdf>.

26. White-collar crimes

مجرمین یقه‌سفید کسانی هستند که با سوءاستفاده از موقعیت و نفوذ اداری خود مرتکب جرایم سودآور غیرخشن می‌شوند. مهم‌ترین مصادیق جرایم ارتكابی مجرمین یقه‌سفید عبارتند از: کلاهبرداری، فساد مالی (شامل ارتشاء)، جرایم کاری و استخدامی، جرایم مربوط به نقض حقوق مصرف‌کنندگان، جرایم مربوط به مواد غذایی و دارویی، جرایم زیست‌محیطی، جرایم رایانه‌ای و جرایم گمرکی.

27. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)

28. OECD, Keeping Government Contracts Clean, Policy Brief, OECD Publishing, accessed in ?, <http://>

در مناقصات که از منابع مالی عمومی و به‌ویژه مالیات اخذشده از شهروندان هزینه می‌شود، حقوق شهروندان لطمه می‌بیند و از منظر حقوق اقتصادی شهروندان، ضروری است که دولت‌ها تدابیر جامعی برای مبارزه با فساد در این حوزه اتخاذ کنند؛^{۲۹} لذا یک نظام قانونی کارا در خصوص معاملات دولتی می‌تواند مؤلفه‌ای تأثیرگذار در هزینه‌کرد بودجه عمومی باشد و برای کارآمدی و کاهش فساد در معاملات دولتی، برخی اصول مبنایی باید بر آنها حاکم باشد؛ اقتصاددانان این اصول ساختاری را رقابت، سلامت، شفافیت، پاسخ‌گویی، کارایی، بهره‌وری، یکپارچگی، رضایت مصرف‌کننده، توزیع ثروت و کاهش ریسک دانسته‌اند.^{۳۰} این اصول برخی از جهات اقتصادی و برخی نیز از جهات حقوقی دارای اهمیت هستند و در این میان، چهار اصل نخست از منظر حقوقی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، به طوری که یکی، دیگری را تکمیل می‌کند؛ بنابراین قوانینی که در این زمینه تصویب می‌شوند نیز باید بتوانند اصول فوق را تضمین کنند.

در کشور ما پیشگیری از فساد در مزایادات دولتی داخلی از همان سال‌های آغازین تشکیل مجلس پس از مشروطه مورد توجه قانون‌گذار قرار گرفته است؛ این توجه از دو منظر بوده است: یکی از طریق تصویب قوانین و مقرراتی که تلاش داشته‌اند فرایند انجام معاملات را هرچه بیشتر قانونمند کرده و از تخلفات احتمالی در این حوزه بکاهند؛ و دیگری از طریق وضع قوانینی در راستای مبارزه با جرایم و بزهکاری. در این زمینه؛ علی‌رغم اینکه سوءاستفاده از مقاطعه‌کاری‌ها و معاملات دولتی در اصل ۴۴ قانون اساسی مورد توجه قرار گرفته و علی‌رغم اینکه «کنوانسیون سازمان ملل در مبارزه با فساد (کنوانسیون مریدا)» که کشورمان بر اساس قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد مصوب ۱۳۸۷، پیوسته است، الزاماتی در این زمینه پیش‌بینی کرده است. با این حال مطالعه اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای به‌ویژه رهنمودهای سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، نشان می‌دهد که مقررات کنونی کشورمان جهت پیشگیری از فساد در این حوزه کافی و کارا نیست. اغلب مقررات کیفری در این حوزه مربوط به دوران قبل از انقلاب است و قوانین کیفری پس از انقلاب بیشتر بازنویس قوانین قبل از انقلاب هستند. قوانین و مقررات عمومی و غیرکیفری نیز در مورد مزایده‌ها بسیار ناقص و محدود به مقرراتی پراکنده در قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶

transparency.hu/uploads/docs/oecd.145.pdf., (2008)

29. Peter Trepte, "Regulating Procurement", *Journal of Public Procurement*, 6, 1 & 3(2004), 177-179.

30. S.L. Schooner, "Objectives for a System of Government Contract Law", *Ppplr. Public Procurement Law Review* 103,9 (2002), 107.

و برخی مقررات دیگر هستند.^{۳۱} در خصوص مناقصات، قانون مناقصات مصوب ۱۳۸۳ حاکم است که بیشتر به فرایندها و تشریفات برگزاری مناقصات توجه کرده است که هرچند در جای خود ضروری است، اما برای پیشگیری از فساد کافی نیست. این کاستی‌ها البته منحصر به قوانین کیفری خاص مرتبط با معاملات دولتی نیست و قوانین عمومی کیفری همچون مقررات مربوط به رشاء و ارتشاء نیز که از جرایم عمده مرتبط با معاملات دولتی هستند کاستی‌های فراوانی دارند که باید اصلاح شوند.^{۳۲}

با توجه به موارد ذکر شده، یکی از مهم‌ترین روش‌های جلوگیری از فساد در معاملات دولتی، ایجاد شفافیت از طریق نظام‌مندسازی و تصویب قوانین و مقررات مربوطه و اصلاح و روزآمد نمودن این قوانین و مقررات جهت بستن خلأها و نقاط ضعف و نقاط فسادزای این قوانین می‌باشد. تدوین آیین‌نامه‌های معاملات دولتی از سوی دولت و همچنین تصویب قانون برگزاری مناقصات از سوی قانون‌گذار تلاشی است که در راستای کاهش بروز این‌گونه اعمال غیرقانونی صورت گرفته است، اما باوجود این معاملات دولتی مصون از تعرض نگردیده و در تمامی کشورها به‌ویژه کشورهای در حال توسعه نظیر ایران شاهد رشد فزاینده مفاسد مالی در روند برگزاری مناقصه‌ها و مزایده‌های دولتی می‌باشیم. پیامدهای منفی فراوان فسادهای مالی، مجموعه قوای سه‌گانه و علی‌الخصوص دولت را بر آن داشته تا با اتخاذ اصلاحات در قوانین و مقررات، رفع نواقص ساختار اداری و اجرایی در روند برگزاری معاملات دولتی و بسیج ارگان‌های نظارتی تلاش نمایند تا از معضل فساد در این حوزه پیشگیری کنند. اصلاح ساختار اقتصادی از طریق خصوصی‌سازی و نیز گسترش فضای رقابت و شفاف‌سازی، ارتقای سطح علمی و آگاهی کارکنان دولت و افراد جامعه در کنار تقویت و تجهیز رسانه‌های گروهی به‌منظور امکان اطلاع‌رسانی دقیق و شفاف قوانین و مقررات، فرآیند برگزاری معاملات دولتی و آشنایی با مفاسد مالی قابل ارتکاب در روند تأمین کالاها و خدمات دولتی از جمله ابزارهای مؤثر برای پیشگیری از فساد مالی خواهد بود؛ بنابراین علت‌شناسی فساد در مناقصه‌ها و مزایده‌های دولتی در کنار به‌کارگیری تدابیر فوق می‌تواند پیشگیری از فساد را به‌دنبال داشته باشد.

۲- مزایده در معاملات دولتی

یکی از مهم‌ترین ابزارهای قانونی در انجام معاملات دولتی، مزایده می‌باشد. مزایده برعکس مناقصه،

۳۱. علی احمدی، «آسیب‌شناسی فرآیند «مناقصه و مزایده و شناسایی فسادهای آن»، فصلنامه دانش ارزیابی ۸، ۲۸ (۱۳۹۵)، ۶۱.

۳۲. متین آذری، «جرم پورسانت در حقوق کیفری ایران»، مجله حقوقی دادگستری ۷۱، ۶۱ (۱۳۸۶)، ۹۱.

برای فروش کالاها از سوی دولت مورد استفاده قرار می‌گیرد. مزایده در فرهنگ لغت دهخدا، در معرض فروش گذاشتن چیزی به نحوی که هر خریداری که قیمت بیشتر پیشنهاد کرد، به وی فروخته شود. در اصطلاح اداری و اجرایی مزایده ترتیبی است که در آن اداره یا سازمانی، فروش کالاها و خدمات یا هر دو را از طریق درج آگهی در روزنامه کثیرالانتشار و یا روزنامه رسمی کشور به رقابت عمومی می‌گذارد و قرارداد را با شخصی که بیشترین بها را پیشنهاد می‌کند، منعقد می‌سازد.^{۳۳} در اصطلاح حقوقی مزایده عبارت است از فروش مال دولتی (کالا، خدمت یا حقوق) به بیشترین بهای ممکن. به عبارت دیگر، مزایده فرایندی رقابتی برای فروش کالا، خدمت یا حقوق متعلق به دولت است که در آن، موضوع معامله با مزایده‌گری که بیشترین قیمت را پیشنهاد کرده باشد، واگذار می‌شود. به این ترتیب، پیشنهاد شخصی که بالاترین قیمت را بیان نماید، پذیرفته می‌شود و مال مورد مزایده به آن شخص که در اصطلاح برنده مزایده نام دارد، منتقل می‌گردد.

۲-۱- آسیب‌شناسی مزایده‌های دولتی در نظام حقوقی ایران

قراردادهای دولتی به جهت حجم انبوه سرمایه و تعدد افراد مرتبط با آنها از اهمیت بسیاری برخوردار است. مقنن با درک این اهمیت نهادهای نظارتی متنوعی را در قوای سه‌گانه ناظر بر این قراردادها نموده است. به عبارت دیگر بررسی نظام حقوقی کشور نشان می‌دهد اصل نظارت برای سالم‌سازی نظام حاکمیت، کمابیش در قانون اساسی و سایر لایه‌های قانونی کشور مدنظر بوده است. در اجرای این هدف، قانون‌گذار هم در جهت پیشگیری از تصرف غیرقانونی و اعمال نفوذ و تضییع اموال دولتی و بیت‌المال و هم در مرحله قبل از انعقاد قرارداد و انتخاب طرف قرارداد و هم مرحله انجام معامله و انعقاد قرارداد قوانینی را وضع و تصویب نموده که اجرای دقیق آن‌ها تا حدود زیادی به حفظ و حراست از اموال دولتی و حسن جریان اجرای قرارداد و جلوگیری از فساد و کج روی در انعقاد و اجرای قراردادها کمک شایان خواهد نمود. الزام به رعایت تشریفات قانونی مناقصه و مزایده از جمله این تدابیر قانونی می‌باشد که از دیرباز مدنظر قانون‌گذار بوده و از الزامات اساسی قانونی برای خرید و فروش کالاها و خدمات مورد نیاز دولت بوده است. بر اساس ماده ۷۹ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶ «معاملات وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی اعم از خرید و فروش و اجاره و استجاره و پیمانکاری و اجرت کار و غیره (به استثناء مواردی که مشمول مقررات استخدامی می‌شود) باید حسب مورد از طریق مناقصه یا مزایده انجام شود».

۳۳. حسن عمید، فرهنگ عمید (تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۹)، ۱۸۵۲.

در بسیاری از قوانین و مقررات، مناقصه و مزایده در کنار یکدیگر به کار رفته و طی فرآیند قانونی آن‌ها الزامی می‌باشد. بررسی نظام تقنینی حاکم بر فرآیند مزایده در نظام حقوقی ایران نشان می‌دهد خلأها و مشکلات زیر در خصوص این فرآیند در نظام حقوق اداری کشور ما وجود دارد:

۲-۲- تشتت، عدم انسجام و به‌روز نبودن قوانین و مقررات ناظر بر مزایده

علی‌رغم آنکه در اکثر قوانین و مقررات مرتبط با معاملات دولتی، دو عبارت «مناقصه» و «مزایده» در کنار یکدیگر مورد اشاره قانون‌گذار قرار گرفته است ولی در زمینه مستندات قانونی، بین این دو فرآیند تفاوت عمده و اساسی وجود دارد. به عبارت دیگر، بر اساس ماده ۸۹ قانون محاسبات عمومی، نحوه انجام معاملات و تشریفات مناقصه و مزایده و سایر مقررات اجرایی مواد ۷۹ الی ۸۸ این قانون به‌موجب قانونی خواهد بود که به تصویب مجلس شورای اسلامی خواهد رسید. در اجرای این ماده، قانون برگزاری مناقصات در سال ۱۳۸۳ به تصویب قانون‌گذار رسید که در اجرای برخی مواد آن، آیین‌نامه‌هایی نیز وضع گردید و اکنون مهم‌ترین مستند قانونی حاکم بر مناقصه‌های دولتی در نظام حقوقی کشور ما می‌باشد. در نقطه مقابل و برخلاف مقررات مربوط به مناقصه که منسجم و یکپارچه در یک قانون خاص گردآوری شده، در خصوص مزایده قانون خاص و منسجمی وجود نداشته است و مقررات حاکم بر آن در مجموعه قوانین و مقررات پراکنده مانند آیین‌نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۹ و قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶ یافت می‌شود. مقررات مزایده در وضعیت کنونی هم قدیمی بوده و متناسب با ساختار اداری و قانونی رسمی کشور نمی‌باشد و نیازمند به‌روزرسانی و تنظیم مطابق تغییرات و اصلاحات صورت گرفته می‌باشد و هم آنکه در برخی موارد خلأهایی وجود دارد که در این قوانین متشتت و پراکنده نمی‌توان برای آن پاسخی یافت و در مقام عمل و اجرا، بسیاری از متولیان برگزاری مزایده‌ها، برای رفع این خلأها از قوانین و مقررات مربوط به مناقصه استفاده می‌کنند؛ بنابراین اصلح است قانون‌گذار جهت رفع تشتت و پراکندگی قوانین و مقررات ناظر بر برگزاری مزایده‌ها و به‌روزرسانی آنها و وضع قانون خاص مانند قانون برگزاری مناقصات، اقدامات لازم را انجام دهد.

۲-۳- فقدان سازگار حل اختلاف مناسب در خصوص شکایات نسبت به برگزاری مزایده

مزایده یک فرآیند قانونی است که مستلزم انجام امور اجرایی مختلف مبتنی بر قوانین می‌باشد. در خلال اجرای این فرآیند ممکن است اختلالات و مشکلاتی پیش آید که سبب اعتراض و ناراضی‌ت شرکت‌کنندگان در مزایده گردد و خواهان اعتراض به فرآیند مزایده و نتیجه حاصله باشند. در ماده ۳۹

آیین‌نامه معاملات دولتی چنین آمده است: «اختلافات ناشی از معاملات موضوع این آیین‌نامه که بین طرفین معامله ایجاد می‌شود در هیأتی مرکب از نماینده دستگاه مناقصه‌گزار و نماینده وزارت دارایی مطرح می‌شود. هیأت مذکور می‌تواند با طرف قرارداد توافق کند. این توافق برای طرفین قابل اجرا و غیرقابل اعتراض است و در صورت عدم حصول توافق مدعی می‌تواند به دادگاه صلاحیت‌دار دادگستری مراجعه نماید». این مقرر در خصوص رسیدگی به اختلافات ناشی از مناقصه و مزایده طراحی شده است. درحالی‌که در قانون برگزاری مناقصات مصوب ۱۳۸۳، هیأت رسیدگی به شکایات به‌منظور رسیدگی به دعاوی بین مناقصه‌گر و مناقصه‌گزار تشکیل شد و قانون اساسنامه هیأت رسیدگی به شکایات نیز در سال ۱۳۸۸ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. هیأت مذکور در دو سطح ملی و استانی، متشکل از اعضای حقوقی (معاون حقوقی رئیس جمهور)، قضایی (یک نفر قاضی مجرب با معرفی رئیس قوه قضائیه)، مالی (معاون هزینه وزارت امور اقتصادی و دارایی و خزانه‌داری کل)، صنفی (نماینده تشکل صنفی مربوط با توجه به نوع مناقصه) و سایر نمایندگان (معاون ذی‌ربط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و نماینده وزیر یا رئیس سازمان ذی‌ربط در سطح معاون) در سطح ملی می‌باشد که بر اساس صلاحیت‌های تعیین‌شده در قانون تشکیل آن به رسیدگی و تصمیم‌گیری می‌پردازد. این در حالی است که با توجه به عدم پیش‌بینی چنین هیأتی برای رسیدگی به اختلافات مزایده، باید قائل به صلاحیت مرجع مصرح در ماده ۳۹ آیین‌نامه معاملات دولتی بود؛ حال آنکه مرجع مزبور، غیرتخصصی و یک طرفه بوده و امکان رسیدگی یک‌جانبه در راستای منافع مزایده‌گزار را تقویت می‌نماید. غیرقابل اعتراض بودن تصمیمات و مشخص نبودن آیین و شیوه رسیدگی به اعتراضات، از دیگر ابهامات هیأت مذکور در این ماده می‌باشد.

۲-۴- ابهام در اختیار یا عدم اختیار مزایده‌گزار به رد یا قبول پیشنهادها

در ماده ۱۰ آیین‌نامه معاملات دولتی، تکالیف و اختیارات مناقصه/مزایده‌گزار در ارتباط با پیشنهادها واصله ذکر شده است. بر اساس بند ۴ این ماده، یکی از مهم‌ترین اختیارات دستگاه مناقصه/مزایده‌گزار، اختیار رد هریک یا تمام پیشنهادهاى ارائه شده است. این اختیار در قانون برگزاری مناقصات مورد اشاره قرار نگرفته است. از سوی دیگر مستند به ماده ۳۰ مقررات اخیرالذکر، تمامی قوانین و مقررات مغایر با مفاد قانون برگزاری مناقصات نسخ گردیده است. با توجه به موارد اشاره شده، این ابهام وجود دارد که آیا کماکان و بر اساس آیین‌نامه معاملات دولتی، دستگاه مزایده‌گزار اختیار رد هریک یا تمام پیشنهادهاى ارائه شده از سوی شرکت‌کنندگان در مناقصه را دارد یا این اختیار بر مبنای قانون برگزاری

مناقصات مصوب ۱۳۸۳ از بین رفته است. از نقطه نظر اجرایی و در بسیاری از اسناد مناقصه و مزایده به اختیار دستگاه مزایده‌گزار در رد هریک یا تمام پیشنهادهای ارائه‌شده از سوی شرکت‌کنندگان در مزایده اشاره می‌گردد و شرکت‌کنندگان نیز ملزم به پذیرش این شرط به‌عنوان یکی از شروط ذکر شده در اسناد مناقصه / مزایده می‌باشند. با توجه به اینکه این اختیار در آیین‌نامه معاملات دولتی، در ماده مربوط به اختیارات مناقصه‌گزار ذکر گردیده بود، حذف این اختیار از قانون برگزاری مناقصات و عدم ذکر آن در قوانین دیگر، این ابهام را ایجاد می‌نماید که آیا باید از آخرین اراده قانون‌گذار مبنی بر به‌رسمیت نشناختن این اختیار در قانون برگزاری مناقصات تبعیت نماییم یا اینکه قائل به فقدان این اختیار در خصوص مناقصه و الزام‌آوری و امکان ذکر و استناد به آن در مزایده‌ها باشیم. عدم اعتبار این اختیار که در عمل سبب ایجاد اختیارات موسع برای مزایده‌گزار و برداشت و تفسیر نادرست از سوی آنها جهت رد دلخواهانه پیشنهادهای ارائه شده گردیده و اعتراضات زیادی از سوی شرکت‌کنندگان در مزایده‌ها به همراه داشته است و شایعه تبانی و فساد در فرآیند انتخاب برنده را تقویت می‌کند، تفسیر صحیح و منطقی‌تری به نظر می‌رسد.

۲-۵- فروش اموال دولتی از طریق بازار بورس و سکوت قوانین مربوط به مزایده

با توجه به رشد بازار سرمایه در کشور ایران، در سال‌های اخیر بسیاری از معاملات (خرید و فروش) کالا و خدمات از طریق بورس و فرابورس صورت می‌گیرد که از لحاظ قانونمندی و رعایت شفافیت و نظارت مراجع نظارتی از جایگاه خوبی برخوردار می‌باشند. فعالیت در بازار سرمایه تابع قوانین و مقررات خاص ناظر بر فعالیت در این بازار می‌باشد و قوانین و مقررات عادی پاسخ‌گوی نیازهای این بازار نیست. در هیچ‌کدام از قوانین و مقررات مربوط به مزایده، مقرره‌ای در خصوص برگزاری مزایده از طریق بورس و فرابورس وضع نشده است. قانون‌گذار بر اساس ماده ۱۷ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید، در راستای تسهیل اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب ۹/۲۵/۱۳۸۸ مجلس شورای اسلامی، به بورس کالا رسمیت بخشیده و اعلام کرده است که کلیه سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی می‌توانند به‌جای فرآیند مناقصه و مزایده، معاملات را در بورس‌های کالایی به انجام رسانند. این در حالی است که مقررات برگزاری مزایده در بورس به‌صورت جزئی تدوین نشده و روش انجام این فرآیند تشریفاتی در معاملات دولتی به‌صراحت مشخص نگردیده است. ضرورت تدوین مقررات مزایده در بازار بورس و فرابورس زمانی بیشتر احساس می‌گردد که بدانیم در سال‌های اخیر بسیاری از واگذاری‌های دولت از طریق بورس بوده است؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین موارد قابل توجه در قانون‌گذاری مربوط به

مزایده، پیش‌بینی امکان برگزاری از طریق بازار سرمایه و تدوین و وضع قوانین و مقررات خاص حاکم بر مزایده از طریق بورس و فرابورس می‌باشد و صرف وضع ماده قانونی ذکر شده نمی‌تواند پاسخگوی نیازها در حوزه انجام مزایده‌ها در بازار بورس و فرابورس باشد.

۲-۶- عدم الزام به اعلام قیمت پایه کارشناسی و تقویت عدم شفافیت

در آیین‌نامه معاملات دولتی در بند ۲ ماده ۳۷ در ارتباط با حرج مقرر شده است: «مورد معامله باید قبلاً ارزیابی شود و حراج از بهای تعیین شده شروع گردد و به خریداری که بالاترین بها را پیشنهاد کند واگذار شود و اگر حداقل به قیمت ارزیابی شده داوطلب پیدا نشود مجدداً باید ارزیابی شود.» در تبصره ۱ ماده ۲۳ این مقررات نیز آمده است: «مناقصه‌گزار مکلف است قبل از روز افتتاح پیشنهاد شاخص قیمت‌های مربوط به مورد مناقصه را به وسایل مقتضی و مطمئن به‌طور محرمانه تهیه نموده، در پاکت لاک و مهر شده در اختیار کمیسیون مناقصه قرار دهد تا در روز افتتاح پیشنهادها پس از قرائت پیشنهادهای واصله مورد استفاده و اتخاذ تصمیم کمیسیون مناقصه قرار گیرد». با توجه به عدم الزام قانون‌گذار به اعلام قیمت پایه کارشناسی در مزایده، یکی از روال‌های غیرمنطقی در مزایده‌ها، عدم اعلام قیمت پایه کارشناسی از طرف مزایده‌گزار است. این موضوع باعث می‌شود تا مبلغ سپرده شرکت در مزایده نیز شفاف نبوده و ابهاماتی در این خصوص وجود داشته باشد. در عمل در اکثر آگهی‌های مزایده اعلام می‌شود که متقاضی خرید باید ۱۰ درصد مبلغ پیشنهادی را به‌عنوان سپرده شرکت در مزایده تهیه و ارائه کند. براین اساس، با توجه به اینکه امکان محاسبه مبلغ پیشنهادی بر اساس ۱۰ درصد واریز شده به‌عنوان سپرده شرکت در مزایده وجود دارد، احتمال مشخص شدن قیمت متقاضی قبل از موعد مقرر وجود خواهد داشت و بدین ترتیب عدم پیش‌بینی قانون‌گذار ممکن است منتهی به عدم شفافیت در انجام مزایده گردد.

نتیجه‌گیری

دولت به‌عنوان بزرگ‌ترین شخصیت حقوقی ناگزیر به انجام اعمال حقوقی است. اعمال حقوقی دولت در قالب اعمال یک‌جانبه و دوجانبه صورت گرفته است و معاملات دولتی جزء اعمال دوجانبه دولت‌ها می‌باشد. مدیریت صحیح منابع مالی دولت، اجتناب از فساد و تعارض منافع، رفتار منصفانه و برابر با تأمین‌کنندگان کالا و خدمات و خطراتی که منابع مالی دولت‌ها را تهدید کرده و همچنین حصول اطمینان از تأمین کالاها و خدمات با بهترین کیفیت و مناسب‌ترین قیمت، نیازمند قواعد حمایت از

حقوق تأمین‌کنندگان و استفاده‌کنندگان در قالب نظامی جدید و با عنوان حقوق معاملات دولتی می‌باشد. با توجه به اهمیت و حساسیت اموال دولتی و ضرورت حفظ و حراست از آن، در کشور ما نیز از دیرباز معاملات دولتی تابع قوانین و مقررات ویژه‌ای بوده است و همواره به حاکمیت قانون در این معاملات اهتمام جدی ورزیده شده است. بخش مهمی از ضرورت قانونمندی معاملات دولتی به مرحله قبل از انعقاد قرارداد و انتخاب طرف معامله برمی‌گردد که مصداق بارز آن مقررات مربوط به مناقصه و مزایده می‌باشد. در نظام حقوقی ایران در زمینه مناقصه، قوانین و مقررات از انسجام و بسندگی کافی برخوردارند. قانون برگزاری مناقصات مصوب ۱۳۸۳ و آیین‌نامه‌های مرتبط با برخی مواد آن تا حدود زیادی پاسخ‌گوی نیازهای نظام حقوقی و اداری کشور در زمینه مناقصات بوده است. ولی در خصوص فرآیند قانونی مزایده، تشتت، پراکندگی و عدم کفایت قوانین و مقررات وجود دارد. مهم‌ترین قوانین و مقررات حاکم بر مزایده، آیین‌نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۹ و قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶ بوده که از تاریخ تصویب این قوانین مدت‌زمان مدیدی می‌گذرد و قوانین مذکور در شرایط کنونی پاسخ‌گوی نیازهای کشور در زمینه برگزاری مزایده‌های دولتی نیستند. در جهت رفع خلأهای تقنینی و برخی ابهامات موجود در زمینه برگزاری مزایده‌های دولتی در ایران، پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

الف) با توجه به پراکندگی قوانین و مقررات ناظر بر مزایده و به‌روز نبودن قوانین موجود، با انجام کارشناسی و تخصصی و کسب نظرات متخصصان و متولیان موضوع معاملات دولتی در سازمان‌های دولتی، قانون خاص ناظر بر برگزاری مزایده در نظام حقوق معاملات دولتی ایران تدوین و به تصویب برسد تا در این زمینه نیز مانند قانون برگزاری مناقصات، یک مستند قانونی خاص و منسجم وجود داشته باشد.

ب) سازمان برنامه و بودجه با گردآوری تمامی مستندات، قوانین و مقررات حاکم بر معاملات دولتی به‌ویژه در حوزه انجام مزایده‌های دولتی و ابلاغ آنها به نهادها، سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی، ضمن ایجاد وحدت رویه از اقدام سلیقه‌ای و متفاوت متولیان معاملات دولتی در نهادهای دولتی جلوگیری نماید.

ج) با توجه به گسترش استفاده از ابزارهای دیجیتالی و مجازی در انجام امور دولتی و در جهت تحقق دولت الکترونیک، بسترهای حقوقی، قانونی و فیزیکی لازم جهت انجام معاملات دولتی و مزایده از طریق بورس و فرابورس فراهم و امکان بهره‌گیری از محاسن و امتیازات این بازار جهت خرید و فروش کالاها و خدمات مورد نیاز دولت میسر گردد.

فهرست منابع

- الف) منابع فارسی
- اعلایی فرد، محمد. «اصول حاکم بر قراردادهای بیمانکاری دولتی» مجله حقوقی عدالت آراء (۱۳۸۴)، ۵۶-۶۹.
- دهگان، محمود، حسن الماسی و منوچهر رحم‌دل. «تأثیر عملکرد اداره کل اموال دولتی و اوراق بهادار»، فصلنامه مدیریت کسب و کار ۳۹ (۱۳۹۰)، ۶۰-۳۱.
- حبیب‌زاده، محمدجعفر. اصول حاکم بر قراردادهای دولتی. اصفهان: نشر جنگل، ۱۳۹۰.
- تقفی، علی و فریدون قربان پور. «ابزارها و منابع مورد نیاز جهت مدیریت اموال و دارایی‌های دولت (عمومی)». مجله اقتصادی ۱۸، ۲ (۱۳۹۷)، ۳۹-۵.
- سام دلیری، یونس. «ضرورت اصلاح مقررات برگزاری مناقصه». مجله بانک و اقتصاد ۱۱، ۲۲ (۱۳۸۰)، ۵۳-۵۱.
- صالحی، حمید، معصومه اکبرزاده و ایمان دهقانی، «جایگاه تشریفات مناقصه و مزایده در تشکیل قراردادهای دولتی»، مجله حقوق اداری ۸، ۲ (۱۳۹۴)، ۳۴-۹.
- طباطبایی موتمنی، منوچهر. «مفهوم، انواع و قواعد حاکم بر قراردادهای عمومی»، مجله پژوهش‌های حقوقی ۷، ۴ (۱۳۸۴)، ۱۲۷-۹۹.
- طرجلو، رضا و بهزاد قربانی درآباد. «سلامتی در معاملات دولتی» مجله مطالعات حقوق انرژی ۱، ۲ (۱۳۹۵)، ۱۲۰-۸۵.
- DOI: 10.22059/jrels.2016.61022
- احمدی، علی. «آسیب‌شناسی فرآیند مناقصه و مزایده و شناسایی فسادهای آن». فصلنامه دانش ارزیابی ۸، ۲۸ (۱۳۹۵)، ۴۷-۲۵.
- عمید، حسن. فرهنگ عمید. جلد ۲. چاپ هفتم. تهران: انتشارات امیر کبیر، ۱۳۶۹.
- قربانی درآباد، بهزاد. «مقدمه‌ای بر حقوق معاملات دولتی». مجله دانش حقوق مالیه ۳، ۱۱ (۱۳۹۹)، ۵۰-۳۵.
- فرخانی، هدایت و زینب پای. «تحلیل ماهیت و ساختار حقوقی و تشریفات مناقصه در نظام حقوقی ایران»، مجله دانش حقوق مالیه ۴، ۱۱ (۱۳۹۹)، ۶۸-۵۱.
- فرخانی، هدایت، گلناز رادمنش و مهسا وحدتی. «تحلیل حقوقی عدم رعایت تشریفات قانونی مناقصه و قراردادهای بیمان». مجله دانش حقوق مالیه ۳، ۱۰ (۱۳۹۸)، ۴۴-۲۳.
- مرکز مالگیری، احمد. حاکمیت قانون (مفاهیم، مبانی و برداشت‌ها). تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۵.
- مسعودی علوی، سید مهدی. «ویژگی‌های ایفای تعهد در قراردادهای بیمانکاری دولتی در مقایسه با قراردادهای خصوصی». مجله دانش حقوق مالیه ۸، ۳ (۱۳۹۸)، ۱۰۳.
- آدری، متین. «جرم پورسانت در حقوق کیفری ایران». مجله حقوقی دادگستری ۷۱، ۶۱ (۱۳۸۶)، ۱۰۴-۸۷.
- DOI: 10.22106/jlj.2007.11302
- نژندی‌منش، هیبت الله، محمود حاجی‌زاده و محمدحسین زارعی. «جایگاه حاکمیت قانون در حقوق بین الملل»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی ۱۸، ۵۴ (۱۳۹۶)، ۱۹۶-۱۷۱.

ب) منابع خارجی

- Adotévi, S. "Public Procurement Performance". *International Public Procurement Conference Proceedings* 3(2004), 243 -261.
- Arrowsmith, S. *Public procurement: Basic concepts and coverage of procurement rules in procurement relations: An introduction*. EU: Asia Inter University Network, 2010.
- Gorton, G. & A. Winton. *Handbook of the Economics of Finance: Corporate Finance*. Amsterdam: North Holland, 2003.
- Holmstrom, B. "Moral Hazard and observable". *Bell Journal of Economics, the RAND Corporation* 10(1)(1979), 74-91.
- Jensen, M. & W. Meckling. "Theory of the firm: managerial behavior, agency costs, and ownership structure". *Journal of Financial Economics* 3(1976), 305-360.
- Mertus, J. "from legal transplants to transformative justice: Human rights and the promise of transnational civil society". *American University International Law Review* 14 (5)(1999), 58-96.
- OECD. Integrity in Public Procurement; Good Practice from A to Z, OECD Publishing, and Paris, accessed in 27 November 2020. <http://www.oecd.org/development/effectiveness/38588964.pdf>.
- OECD. Keeping Government Contracts Clean, Policy Brief, OECD Publishing. accessed in accessed at 17October, 2021. <http://transparency.hu/uploads/docs/oecd.145.pdf>.
- Pennacchi, G. "Loan sales and the cost of bank capital". *Journal of Finance*, 43(1988)(2), 68-89.
- Peter Trepte. "Regulating Procurement". *Journal of Public Procurement* 6, 1 & 3(2004), 177-179.
- Pichler, P. & W. Wilhelm. "a theory of the syndicate: form follows function". *Journal of Finance* 56(2001), 48-72.
- Schooner, S.L. "Objectives for a System of Government Contract Law". *Pplr. Public Procurement Law Review* 103(2002), 28-57.
- Synnott, W.R. "the emerging chief information officer". *Information Management Review* 3, 1(1987), 14-94.